

Warszawa, 8 kwietnia 1999 r.

RZECZPOSPOLITA POLSKA

Rzecznik Praw Obywatelskich

RPO/276047/99/IV/DC

Pani

dr Hanna Suchocka

Minister Sprawiedliwości

Szanowna Pani Minister

Dotychczasowa konstrukcja przepisów o dziedziczeniu ustawowym budzi wątpliwości m. in. z dwóch powodów.

Przede wszystkim istniejąca konstrukcja powoduje, że stosunkowo często spadkobiercą ustawowym może stać się Skarb Państwa. Można w związku z tym zastanawiać się, czy istniejące normy prawne z tego zakresu odpowiadają obecnej sytuacji społeczno - gospodarczej, a nawet czy są zgodne z Konstytucją Rzeczypospolitej Polskiej. Stosownie do art. 935 § 3 K.c, w braku małżonka spadkodawcy i krewnych powołanych do dziedziczenia z ustawy spadek przypada Skarbowi Państwa jako spadkobiercy ustawowemu. Spadek przechodzi więc na Skarb Państwa także np. wówczas, gdy żyje jeszcze małżonek zstępnego spadkodawcy, choćby nawet małżonek ten pozostawał we wspólnocie domowej ze spadkodawcą do chwili jego śmierci. Skarb Państwa dziedziczy także w sytuacji, gdy jedynymi krewnymi pozostałymi po spadkodawcy są jego dziadkowie. Dziadkom przysługują w takim wypadku wprawdzie uprawnienia określone w art. 938 K.c. Nie są to jednak uprawnienia, które równoważyłyby wartość spadku.

Można mieć wątpliwości, czy porządek dziedziczenia ustawowego, w którym do spadku dochodzi Skarb Państwa przed stosunkowo bliskimi członkami rodziny zmarłego, w dostateczny sposób chroni konstytucyjne prawo dziedziczenia (art. 64 w zw. z art. 21 Konstytucji R.P.). Można też mieć wątpliwość, czy nie narusza to zasady uwzględniania w polityce państwa dobra rodziny (art 71 ust. 1 Konstytucji R.P.).

Ograniczenie zakresu dziedziczenia ustawowego wynika też z przepisów o dziedziczeniu gospodarstw rolnych i wkładów gruntowych w rolniczych spółdzielniach produkcyjnych. Istniejące obecnie odrębności, w stosunku do ogólnych zasad dziedziczenia ustawowego, jeśli w skład spadku wchodzi gospodarstwo rolne powyżej 1 ha lub wkład gruntowy w r.s.p. (tytuł X księgi IV K.c), nie daje się uzasadnić na gruncie obecnie obowiązującej Konstytucji.

Zgodnie z art. 64 ust. 2 Konstytucji R.P. prawo dziedziczenia podlega równej dla wszystkich ochronie prawnej. Trybunał Konstytucyjny w wyroku z dnia 25.02.1999 r. sygn, akt K 23/98 stwierdził m. in., że „wszystkie prawa majątkowe (nie tylko prawo własności i dziedziczenia) podlegają ochronie i że ochrona ta ma być «równa dla wszystkich» (tj. nie może być różnicowana z uwagi na charakter podmiotu danego prawa).” Ograniczenie praw gwarantowanych konstytucyjnie (a więc także prawa dziedziczenia) nastąpić może jedynie w przypadkach wyliczonych w art. 31 ust. 3 Konstytucji R.P. Katalog tych przypadków ma charakter zamknięty i nie może być interpretowany rozszerzające. Ani zaś konieczność zachowania bezpieczeństwa państwa i porządku publicznego, ani wzgląd na ochronę środowiska, zdrowia i moralności publicznej, albo wolności i praw innych osób nie uzasadnia ograniczenia, zgodnie z którym spadkobiercą gospodarstwa rolnego z mocy ustawy (art. 1059 K.c.) może stać się wyłącznie osoba:

1. stale pracująca bezpośrednio przy produkcji rolnej albo
2. mająca przygotowanie zawodowe do prowadzenia produkcji rolnej, albo
3. małoletnia bądź też ucząca się, albo
4. trwale niezdolna do pracy.

W skrajnym przypadku, jeśli gospodarstwo rolne w zasadzie wyczerpuje całość spadku, spadkobierca który nie posiada kwalifikacji do dziedziczenia z ustawy

gospodarstwa rolnego, zostaje pozbawiony istoty prawa dziedziczenia, chyba że zachodzą warunki określone w art. 1063 K.c. Narusza to wymienione wyżej przepisy art. 64 ust. 2 I art. 31 ust. 3 Konstytucji R.P.

Przy ocenie zgodności z Konstytucją, szczególnie przepisów o dziedziczeniu gospodarstw rolnych, należy mieć na względzie także art. 23 Konstytucji R.P., który stanowiąc, że podstawą ustroju rolnego państwa jest gospodarstwo rodzinne, przewiduje iż nie narusza to wynikającego z art. 21 Konstytucji prawa dziedziczenia.

W chwili obecnej toczą się wprawdzie prace Komisji Kodyfikacyjnej, która przeanalizuje całość zmian, jakie powinny być wprowadzone do Kodeksu cywilnego. Ze względu jednak na szczególny charakter poruszonych problemów byłbym wdzięczny, gdyby Pani Minister zechciała wyrazić swoje stanowisko w sprawie, o co proszę na podstawie art. 16 ust. 1 ustawy z dnia 15.07.1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich. (Dz.U. z 1991 r. Nr 109, poz. 471 ze zm). Być może bowiem zmiana wskazanych, tu przepisów o dziedziczeniu ustawowym mogłaby nastąpić wcześniej.

Z wyrazami szacunku

/-/ Prof. dr Adam Zieliński